

הסוגיא העשרים ושתיים: 'הני תרתי' (נו ע"א-ע"ב)

חל יום אחד:

- הסברים למשנה
- [1] והני תרתי מאי עבדתייהו?
 - [2] אמר רבי יצחק: בשכר הגפת דלתות.
 - [3] ונימא ליה: דל בדל!
 - [4] אמר אביי: בוצינא טבא מקרא.

מסורת התלמוד

[1-2] והני תרתי... בשכר הגפת דלתות. השו"ב בבלי יומא יז ע"ב – יח ע"א. [4] בוצינא טבא מקרא. בבלי כתובות פג ע"ב; תמורה ט ע"א.

רש"י

והני תרתי מאי עבידתייהו אדרבי יהודה קאי, דאמר: הנכנס נוטל שבע. בשכר הגפת דלתות שמשמר הנכנס מגיף הדלתות ערבית, שפתח אותן משמר היוצא. ונימא ליה יוצא לנכנס. דל בדל הסר חוק זה מכאן בשביל שיסירוהו אצלך: אם תטול עכשיו שבע – יטול לשבת הבאה משמר הנכנס שבע, ואתה טול עתה בשוה, כדי שתטול גם אתה לשבת הבאה בשוה, דל הסר, כמו דל רגלים (ראש השנה ז, ב), וכדגרסינן בריש מסכת (סוכה ב, א): דל עשתרות קרנים איכא צל סוכה, דל דפנות ליכא צל סוכה, דל מעשר בהמה (ראש השנה ז, ב). בוצינא טבא מקרא – משל הדיוט הוא, האומר לחבירו: דלעת קטנה אני נותן לך במחובר, אם תרצה לתולשה עכשיו, תלוש, ואם תרצה להניחה עד שתיגדל ותיעשה קרא, הניחה ותגדל – טוב לו ליטלה מיד, שמא לאחר זמן יתחרט בו זה, או שמא לא יצטרך זה לזה, הכי נמי גבי משמרות: מי שראוי ליטול עכשיו, לא ימתין לשבת הבאה.

תקציר

לפי משנה סוכה ה ח, בשבת רגילה חילקו ביניהם המשמר הנכנס והמשמר היוצא את לחם הפנים שווה בשווה: שש כיכרות לאלו ושש כיכרות לאלו. רבי יהודה מעניק שבע למשמר הנכנס וחמש בלבד ליוצא. רבי יצחק מסביר ששתי הכיכרות ניתנות למשמר הנכנס בשכר על הגפת השערים שנפתחו בבוקר על ידי המשמר הנכנס. אף על פי שבסופו של דבר כולם יזכו באותו מספר של כיכרות, שכן המשמר הנכנס השבוע יוצא בשבוע הבא, אביי מסביר ש"בוצינא טבא מקרא": עדיף קישוא קטן על פני דלעת גדולה, מטפורה שזכתה לפירושים שונים.

בפירוש מוצע שבמקורם באו דברי אביי להסביר את עמדת החכמים, ולא את עמדת רבי יהודה כפי שהדברים מוצגים בסוגיא הנוכחית. אף על פי שמן הראוי היה לתת שכר למשמר הנכנס על הגפת הדלתות, אנשים מעדיפים לקבל לחם בכמויות קטנות שניתן לגמור אותן מלקבל לחם יותר מכדי שביעתם בשבוע אחד, ומעט לחם בשבוע שלאחר מכן.

מהלך הסוגיא ותולדותיה

במשנה סוכה ה ז-ח שנינו ארבע הלכות בקשר לחלוקת לחם הפנים:

1. בשלשה פרכים בשנה היו כל משמרות שוות באמורי הרגלים ובחלוקת לחם הפנים...
2. יום טוב הסמוך לשבת, בין מלפניה בין לאחריה, היו כל המשמרות שוות בחלוקת לחם הפנים.
3. חל להיות יום אחד בינתיים, משמר שזמנו קבוע – היה נוטל עשר חלות, והמתעכב נוטל שתיים.
4. ובשאר ימות השנה – הנכנס נוטל שש והיוצא נוטל שש. רבי יהודה אומר: הנכנס נוטל שבע, והיוצא נוטל חמש.

את לחם הפנים חילקו בשבתות בין כוהני המשמר הנכנס וכוהני המשמר היוצא. בשבת שבתוך הרגל, שבה שירתו יחד כל עשרים וארבעה המשמרות, כולם נטלו חלק בלחם הפנים, והוא הדין לשבת הסמוכה לפני הרגל או לאחריה, כשכל המשמרות התעכבו מטבע הדברים בירושלים. כשיום טוב התחיל ביום שני או הסתיים ביום חמישי התעכבו בירושלים מקצת המשמרות שמקום מגוריהם היה רחוק מירושלים, כיוון שלא הייתה להם אפשרות להספיק להגיע לירושלים או הביתה אילו שהו בשבת מחוץ מירושלים. משמרות אלו קיבלו שתי חלות מלחם הפנים, ואילו המשמר הקבוע, היוצא או הנכנס, קיבל עשר. בשבת רגילה התחלקו המשמר היוצא והמשמר הנכנס בחלות שווה בשווה, כל אחד נטל שש. רבי יהודה אומר: הנכנס נוטל שבע והיוצא נוטל חמש.

נמצא שבשתיים מן ההלכות הללו מצאנו התייחסות לשתי חלות: לפי ההלכה השלישית המשמרות שנתעכבו בירושלים בשבת נטלו שתי חלות מתוך השתיים עשרה, ואילו לדעת רבי יהודה בהלכה הרביעית המשמר הנכנס נטל שתי חלות יותר מן המשמר היוצא, שבע לעומת חמש.

אין ספק שהסוגיא שלנו עוסקת בדעת רבי יהודה בהלכה הרביעית. "הני תרתי", שתי החלות שמקבל המשמר הנכנס על חשבון המשמר היוצא, ניתנות לו בשכר הגפת דלתות ההיכל במוצאי שבת, אף שלא פתח את הדלתות הללו בשחרית: הגפת הדלתות נתפסת כטובה שעושה המשמר הנכנס למשמר היוצא, שהשאיר את הדלתות הללו פתוחות כשפתח אותן בשבת בבוקר. כך עולה בבירור מבבלי יומא יח ע"א, העוסק בזכיית הכוהן הגדול בלחם הפנים, אם רצונו בכך. לפי הסוגיא שם הוא יכול ליטול ארבע או חמש חלות. מספר זה הנו חלה אחת פחות ממחצית

החלות, אך המספר אינו כולל את שתי החלות הניתנות למשמר הנכנס בשכר הגפת הדלתות לשיטת רבי יהודה:

ומאי ארבע או חמש? לרבנן, דאמרי: נכנס נוטל שש, ויוצא נוטל שש. ושכר הגפת דלתות לא, משתים עשרה בעי מיפלא, בציר חדא מפלאג – חמש שקיל. לרבי יהודה דאמר נכנס נוטל שבע, שתיים בשכר הגפת דלתות, ויוצא נוטל חמש. מעשר בעי מיפלא, בציר חדא מפלאג – ושקיל ארבע.

אך המספר שתיים אינו מוזכר מפורשות בהלכה הרביעית של משנתנו, לא בדברי רבי יהודה ולא בדברי חכמים. התוספת של שתי חלות עולה רק מתוך השוואה בין שבע החלות שמקבל המשמר הנכנס ושתי החלות שמקבל המשמר היוצא, לרבי יהודה. לכן סבר בטעות בעל הפיסקא שבראש הסוגיא, "חל יום אחד",¹ ש"הני תרתי" שבראש הסוגיא היינו שתי החלות המוזכרות מפורשות בהלכה השלישית שבמשנה, החלות שאותן מקבלים המשמרות המתעכבים בירושלים כשחל יום אחד בין שבת ליום טוב, והוא שייך את הסוגיא לפיסקא ההיא שבמשנה.

ברם, אין שום דרך להעמיד את הסוגיא ב"תרתי" אלו, שכן אין שום סיבה שדווקא הכוהנים הללו, שאין משמרם קבוע באותה שבת, יגיפו את דלתות ההיכל במוצאי שבת, ומן הסוגיא ביומא עולה שברגיל נטל המשמר הנכנס שתי חלות נוספות בשכר הגפת הדלתות, ולא רק בשבת הסמוכה לרגל בהפרש של יום אחד.²

רבי יצחק מסביר שלרבי יהודה מקבל המשמר הנכנס תוספת של שתי חלות בשכר הגפת הדלתות שנפתחו על ידי המשמר הנכנס בשבת בבוקר [1-2]. על כך מקשה בעל הגמרא "ונימא דל בדל", דהיינו, מדוע לא תחולקנה החלות שווה בשווה בין המשמר הנכנס והמשמר היוצא, שהרי כל משמר יודע שאם הוא מגיף את דלתות ההיכל במוצאי שבת זו עבור המשמר היוצא שפתחן בבוקר, בשבוע הבא יגיף המשמר הבא את הדלתות שהוא עצמו פתח בבוקר, ואם כן "יאמר דל בדל" [3], יצא שכרי בהפסדי! על כך משיב אביי "טבא בוצינא מקרא" [4]. הן לפי רש"י הן לפי רבנו תם "בוצינא" הוא ירק קטן ו"קרא" הוא ירק גדול, ולדעת שניהם המשל עוסק בחשיבות של סיפוק מידי: עדיף סיפוק מידי במעט מסיפוק דחוי ברב. לפי רש"י מדובר באותו זמן, ובוצינא הופך לקרא כעבור זמן כשהוא בשל. לפי רבנו תם מדובר בשני זנים שונים, אך הבוצינא הקטן מתבשל מהר יותר במים ולכן יש לגביו סיפוק מידי יותר, בעוד שהקרא מתבשל במים לאט. אדם מעדיף פרי קטן שמתבשל מהר על פני פרי גדול שמתבשל לאט.

אך שני הפירושים מוקשים, שכן שתי האפשרויות כאן הן לקבל שתי חלות באופן מידי, או חלה אחת מיד וחלה אחת כעבור שבוע. מי שמחכה אינו מקבל יותר. זאת בניגוד לשני המקומות האחרים שבבבלי שבהם משמש המשל הזה; בשניהם הניגוד הוא בין הסתפקות מיידית במעט לבין הסתפקות דחוויה ברב. בבבלי כתובות פג ע"ב אומר אביי שבעל מעדיף לקבל פירות מנכסי אשתו מאשר זכויות קניין למקרה שהיא תמכור את הקרקע, אף על פי שהפרות שווים פחות מזכויות הקניין. בבבלי תמורה ח ע"ב-ט ע"א נאמר שכוחן לא ימכור בכור לזר במחיר מוזל בתקווה לקבל בכור נוסף במתנה, שמא תקווה גדולה זו תתבדה.

הן לרש"י הן לרבנו תם המשל העממי אינו מתאים במדויק למקרה שלנו, וצריך להוסיף לו קל וחומר: אם טוב בוצינא מיד מקרא לאחר זמן, כל שכן טוב בוצינא מיד מבוצינא לאחר זמן. אך בכך ניטל העוקץ מן המשל.

אך האמת היא ש"בוצינא טבא מקרא" במשמעו הרגיל הוא משל נאות לשיטת החכמים החלוקים על רבי יהודה. לרבי יהודה מקבלים כוהני המשמר הנכנס שתי חלות נוספות בשכר

1 כך בכל העדים חוץ מכתבי היד התימניים, הגורסים את המשנה האחרונה שבפרק מיד לפני הסוגיא שלנו, ואין בהם צורך בפיסקא.

2 אך ראו אוצר מפרשי התלמוד, סוכה, כרך ב, ירושלים תשמ"ט, עמ' תתריח-תתריט, שהביא בשם גפן פוריה פירוש ולפיו דווקא הכוהנים המתעכבים הגיפו את הדלתות בשבת הסמוכה למועד בהפרש יום אחד. אך פשוט הוא ש"שכר הגפת דלתות" מתייחס לכך שבכל שבת כוהני המשמר הנכנס הגיפו במוצאי שבת דלתות שנפתחו בידי משמר אחר בשבת בבוקר, והכוונה לעבודה שעושים כוהני המשמר הנכנס עבור כוהני המשמר היוצא. לעומת זאת, אין שום סיבה שיעסקו דווקא הכוהנים המתעכבים בירושלים בשבת הסמוכה לרגל בהגפת דלתות.

הגפת דלתות, ואילו לחכמים אומרים "דל בדל", והכוהנים אינם מקבלים שכר הגפת דלתות באופן מידי, אלא שכר זה נכלל בחלקם הכולל בלחם הפנים. כמו שכר כל עבודתם במשמר, שכר הגפת הדלתות נפרס על פני שתי שבתות, ואם צודק רבי יהודה באמרו ששכר זה הוא שתי חלות, הרי שבמקום לקבל שתי חלות בשבת הראשונה הם מקבלים חלה אחת בראשונה וחלה אחת בשנייה. אך עדיף להם כך, שכן "בוצינא טבא מקרא", עדיף פרי קטן בשעתו על פני פרי גדול שלא בשעתו. מכיוון שהכוהנים הללו אינם רעבים יותר בשבוע הראשון מאשר בשבוע השני, נמצא שעדיף להם לקבל שש חלות כל שבוע, ללא קשר למועד הגפת הדלתות. עדיף דבר קטן בשעתו על פני דבר גדול שלא בשעתו.³

ושמא בסוגיא המקורית הוצגו דברי רבי יצחק ודברי אביי בזה אחר זה – דברי רבי יצחק כטעם לשיטת רבי יהודה ודברי אביי כטעם לשיטת רבנן. בעל הגמרא קלע לתפקיד דברי רבי יצחק בהציעו את השאלה "והני תרתי מאי עבידתיהו", אך לא בהבנת דברי אביי, ובמקום לשאול "ומאי טעמייהו דרבנן" או כיוצא בזה הציע את השאלה "ונימא ליה דל בדל" בשיטת רבי יהודה לפני דברי אביי. תשובה זו התאימה רק באופן חלקי לשאלה זו, שכן התפקיד המקורי שלה היה להסביר את טעם החכמים החלוקים על רבי יהודה, ולא את שיטת רבי יהודה.

3 ראו אוצר מפרשי התלמוד, שם. מכל מקום, קשה לקבל את הפירוש המוצע שם, ש"דל בדל" פירושו שיוותר המשמר המתעכב על שתי החלות המגיעות לו מתוקף הגפת הדלתות בשבת הסמוכה למועד עתה, שמא תיפול לו שבת כזו בשבוע המשמר שלו בעתיד, שהרי הסיכוי הזה קלוש מאוד.